

Feminismus, gender, emancipace a ženská otázka

Milena Lenderová

Jistě nebudeme daleko od pravdy, budeme-li konstatovat, že za posledních deset – patnáct let se bádání o dějinách žen v českých zemích významně posunulo. O legitimitě tématu samotného dnes nikdo nepochybuje, desítky titulů, které se každoročně objevují na knihkupeckých pultech, nacházejí své čtenáře nejen mezi odborníky, ale i mezi poučenou veřejností. Co však dělá i nadále historikům a historiografům na čelech vrásky, je přesné pojmenování této discipliny, vymezení a správné užívání kategorií, jež s nesporně fascinující oblastí dějin souvisejí. Píšeme *women history* nebo *gender history*? Je každá historička/každý historik zabývající se uvedenou problematikou, automaticky *feministkou/feministou*? Je skutečně kompetentní hovořit na téma *ženská otázka*? Patří bádání o minulosti ženské poloviny lidstva do sociálních nebo kulturních dějin? Jak souvisí s dějinami každodennosti?

Výraz *dějiny ženy* je sice „hezký český“, ale epistemologicky spíše prázdný, neboť téma ženy je vždy současně tématem muže. Nelze mluvit o ženách, aniž bychom jedním dechem nemluvili o vztahu mezi ženou a mužem. Historikům by nemělo jít jen o vysvětlení postavení žen v minulosti, ale současně o trochu jiný pohled na dějiny: historie byla dříve popisována výhradně jako něco, co prožívají a tvoří muži, nyní je třeba se na dějiny podívat jinak, nikoli jen ženským pohledem, ale z diametrálně jiného úhlu.¹ Proto nelze oddělit dějiny žen od dějin mužů: významným aspektem sociálních i kulturních dějin (a nesporně i dějin ekonomických a politických, třebaže je nepřipustné zúžit problém jen na popis zápasu za práva žen) je vztah mezi oběma pohlavími, určený dobovým konstruktem, ideálem, modelem maskulinity/feminity.

V osmnáctém století definoval anglický esejista Richard Steele ženu těmito slovy: „Žena je dcera, sestra, družka a matka, pouhý přívěšek lidské rasy.“² Proti tomuto výroku se

¹ Giovanna POMATA: *Histoire des femmes, histoire du genre*. In: Georges DUBY, Michelle PERROT (ed.): *Femmes et histoire. Colloque organisé par Georges Duby, Michelle Perrot et les directrices de L'histoire des femmes en Occident*. Paris 1993, s. 30.

² Cit. dle Georges DUBY, Michelle PERROT (ed.): *Histoire des Femmes en Occident. XVI^e – XVIII^e siècle*. Paris 1991.

patrně ohradíme, ale v praktickém životě s ním do značné míry souhlasíme. V naší civilizaci přijímá stále žena po sňatku příjmení svého muže, stává se *jeho*, aniž by stejným způsobem byla přiznána možnost *vlastnit* i ženě. Některé slovanské jazyky zdůrazňují uvedenou skutečnost příponou *-ová* (*-ova* v předminulém století). Ve Francii se ještě před nedávnem psala adresa tímto způsobem: *Monsieur et Madame Blanchard Jean*. I zdánlivá maličkost poukazuje k staletému úzu: po dlouhá staletí hledala žena i dívka opodstatnění své existence vždy ve vztahu k muži. Byla něčí dcera, sestra, manželka, matka. Sama nemohla skoro nic: volně nakládat s majetkem, rozhodovat o dětech, které přivedla na svět, ani volit své zástupce, když společnost konečně prosadila ústavní režim. Po celé věky zůstávala nesamostatnou, nesvéprávnou bytostí. Do sňatku za ni odpovídal otec nebo poručník, pak manžel, neprovdané ženy zůstávaly většinou v rodině svého bratra nebo provdané sestry - pomáhaly s vedením domácnosti, výchovou dětí. Byla bytostí vniřního prostoru: domu, kuchyně, ložnice, dětského pokoje – odtud blízkost *women history* a dějin každodennosti. Vybočení ze závislosti na mužském elementu, přílišná samostatnost či dokonce nevázanost žen byla po celý novověk, ba ještě na počátku 20. století, vnímána negativně obecným míněním i dobovou satirou.³ Výjimkou, kdy žena nepatřila žádnému muži, byl „stav panenský“, stojící až do osvícenství vysoko na společenském žebříčku. Vstup do některého ženského církevního řádu (ve středověku mezi benediktýnky, cisterciáčky, dominikánky, klarisky, od počátku 18. století například mezi celestýnky) ženu povznášel. Roku 1855, po uzavření konkordátu mezi rakouským císařstvím a papežskou kurií se úcta k panenskému stavu do určité míry vrátila: do rakouských zemí zaměřily ženské školské řády (Anglické panny, Školské sestry de Notre dame), aby se ujaly dívčího školství. Řádové učitelky bývaly zpravidla velmi vzdělané, dětem se plně věnovaly, ale sociální a ekonomický kontext své vzdělanosti samozřejmě neřešily. Ostatně také první laické učitelky a později lékařky zůstávaly neprovdané: učitelky ze zákona, lékařky svým svobodným rozhodnutím. Přesvědčení o neslučitelnosti výkonu profese s identickým mateřstvím zůstávalo neotřesitelné. Staletími utvrzenou normu smetla až první světová válka - ženy prokázaly svou ekonomickou zdatnost, zastoupily muže ve všech odborech činnosti (zatím mimo bojiště) a přitom zvládly i povinnosti spojené s úlohou matky a hospodyně. Ženská otázka se zdála být vyřešena.

Mezi ní a feminismem nelze však vést paralelu. Pojem ženská otázka je historicky starší, navíc je spojen s konkrétními sociálními projekty, kdežto feminismus, jehož zrodil až moderní věk, má aspekty ideologie, podložené filosofií, sociologií, psychologií, antropologií.

³ Srov. obrázek Abrahama Bosse: ženy hodují po dobu nepřítomnosti mužů pocházející z poloviny 17. století.

V českých zemích feminismus významově splývá s pojmem ženská emancipace,⁴ vymezuje se jako hnutí vycházející z přesvědčení o nevýhodném postavení žen ve společnosti, resp. o jejich horším, ponižujícím postavení ve srovnání s muži. Vystupoval proti diskriminaci žen ve školách a v zaměstnání, vyjadřoval se pro svobodu rozhodování v otázce mateřství (vždyť ještě dnes přetrvává přesvědčení, že dítě jediným naplněním ženina života), pro rovnoprávnost v otázkách práva a zdraví. Feminismus, dodnes opodstatněný, postuluje potřebu revolty proti této situaci a víru v možnost její změny. Obecným cílem feminismu je pojetí ženy jako individuality se svými vlastními právy, jako autonomní bytosti.

I když je feminismus ideologicky výrazněji podmíněn než ženská otázka, i ta je vždy určena nějakou ideologií: jiná je ženská otázka v učení křesťanský otců, jiná v husitství, jiná opět v předbřeznové, v šedesátých – sedmdesátých letech 19. století či v letech ženám nakloněné první československé republiky.

Obvykle se mluví o třech historických formách feminismu. První vznikla na konci 18. a počátkem 19. století v souvislosti se změnami ve společnosti (industrializace), myšlení (osvícenství proklamující rovnost všech lidí) a vzdělanosti (školské reformy, které od druhé poloviny 18. do poloviny 19. století proběhly skoro v celé Evropě). Zrodila se v předrevoluční Francii, kdy se v salonech diskutovalo o vzdělání a schopnostech žen, o jejich možnostech v politice a také o rovnosti obou pohlaví. Nejen několik vzdělaných žen, i osvícení muži odmítali představu, že ženy jsou pohlavím somaticky slabým, zmítajícím se mezi těhotenstvím, šestinedělím a menstruací, že tato biologická nedostatečnost působí neblaze na jejich intelektuální výkonnost a mravnost. Těhotenství, kojení a péče o malé dítě znemožňují prý ženě studium a zaměstnání, mravní nedostatečnost žen, způsobená jejich závislostí „na děloze“, pak znemožňuje svěřit jim skutečně odpovědné úkoly v politice, správě, legislativě. Zastánci žen, feministé, jak se jim později říkalo, byli duchaplní, bohužel oslovovali jen vzdělané špičky francouzských elit, jež vzaly za svůj Condorcetův výrok: "*Proč by bytosti mající přechodné indispozice a těhotenství měly být zbaveny práv, která neodpíráme lidem s pakostnicí nebo se sklonem k rýmě?*"⁵ J. J. Rousseau, zastánce rovnosti všech lidí, s úvahami o rovnosti pohlaví skoncoval (a jeho názor o nutnosti podřítit ženu mužově autoritě přijaly kupodivu vzdělané ženy bez protestů) v rovině ideologické, Napoleonův *Code civil* pak skončil s „nebezpečím“ rovnosti mezi pohlavími také v praxi.

⁴ Viz Ottův sl. naučný, 27, Praha 1908, s. 803 an..

⁵ Cit. dle Benoite GROULTOVÁ: *Budiž žena*. Praha 1996, s. 38.

Přesto feminismus nezanikl, rozvíjel se především v anglosaských zemích. Zmíněná první vlna se projevuje ve třech podobách:

- feminismus rovných práv (liberální), jehož zakladatelkou je M. G. Wollstonecraft,⁶ pokračovatelem John Stuart Mill. Vysvětluje vznik rozdílů mezi mužem a ženou vlivem sociálního prostředí, požaduje svobodu pro všechny. V 19. století vrcholí požadavkem vstupu žen na politickou scénu a požadavkem volebního práva žen. Patří sem ještě klasický text anglosaského feminismu, *Vlastní pokoj* Virginie Wolf, požadující právo ženy na vlastní příjem a soukromí;
- feminismus radikální se objevil ve Velké Británii a Spojených státech díky působení žen v sociálně reformním a morálním hnutí evangelických náboženství. Projevoval se snahou o nápravu morálně narušených žen; právě v tomto prostředí vzniklo tzv. abolicionistické hnutí, zaměřené proti zákonům, které regulovaly prostituci (tzv. reglementace prostituce). Radikální feminismus se zaměřil rovněž na legalizaci práce žen: podle *Married Women's Property Act* z roku 1882 mají i vdané ženy právo na vlastní majetek a výtěky, mají mít stejné právo na vzdělání jako muži;
- feminismus sociální, jenž souvisí s emancipací a bojem dělnictva. Rovnoprávnost žen se stává jedním z požadavků proletářského hnutí. Marxismus rozvíjí teorie Roberta Owena, jejichž praktická realizace přinesl jen dočasný úspěch. F. Engels vysvětloval podřízené postavení žen jejich vztahem k výrobním prostředkům: protože ženy jsou vyjmuty z produkce, nemají za kapitalismu žádnou hodnotu.

Tyto tři formy jen velmi málo ovlivnily situaci v českých zemích, kde specifické podmínky boje za národní emancipaci daly vzniknout umírněnému hnutí za ženské vzdělání, jež bychom mohli nazvat českým vlasteneckým feminismem. Jeho ideology byli – jak jinak – muži (K. S. Amerling, J. K. Tyl). Žena-vlastenka byla rovnocenná muži v práci pro národ, vzdělání pro ní bylo nezbytné, ale zůstalo chápáno jen instrumentálně, ve vztahu k jejímu poslání v národě. Snaha zakládat dívčí školy si získala v kruzích českých vzdělavců obecný konsensus, narazila ale na praktické překážky. Jen omezený vliv měly snahy Vojtěcha Náprstka, ovlivněného ženským hnutím ve Spojených státech. Zatímco jeho činnost mířící k ženské emancipaci, od snahy ulehčit domácí práci po úsilí o ženskou kvalifikaci, je nesporná a nepřehlédnutelná, zatímco jeho švagrová, inspirována anglosaským příkladem,

⁶ Mary Wollstonecraft, anglická spisovatelka (1759 - 1797), kromě několika románů je autorkou feministických prací *Thoughts on the education of daughters* (1786); *Reflections on the French Revolution* (polemika s Burkovým dílem) *Revendication of the rights of woman* (1791).

jenž jí zprostředkoval nepochybně právě Náprstek, sestavila spisek o ženách vynikajících v kvalifikovaných profesích,⁷ deník Náprstkovy vlastní ženy naznačuje, že se Vojtěchova úcta k ženám ve vlastní domácnosti valně neprojevovala.⁸ V okruhu domu U Halánků nešlo o hledání možnosti ženské profese, v níž by byla žena rovna muži, ale o hledání možností jejího důstojného uplatnění v rodině.

Jinak viděla situaci první generace českých *emancipistek* – K. Světlá, E. Krásnohorská a o něco mladší Teréza Nováková, u kterých byla emancipace spojena s rovností přístupu ke vzdělání a s možností (zatím nikoli rovností) pracovních příležitostí. Boj o volební právo už ale šel zcela mimo Krásnohorskou a s úspěchem se setkal až spolu s vyhlášením první československé ústavy v roce 1920. Rok předtím zrušilo Národní shromáždění celibát učitelek. V zastupitelských orgánech Československé republiky usedly poslankyně a senátorky.

Nejen první, ale především druhá světová válka znamenaly historický předěl v postavení žen: umožnily jim vstoupit na trh práce. Od druhé poloviny 20. století byla účast žen na trhu práce nepřehlédnutelná a došlo k výrazným změnám v jejich společenském postavení, které nebyly vždy vnímány jako pozitivní. Proto se některé hospodářsky vyspělé země přiklonily ke konzervativním hodnotám a k vytvoření kultu domácnosti. Pro komunistické země, kde byla uzákoněno právo na práci a současně povinnost pracovat, to ovšem neplatilo. Žena zde měla netušené možnosti: od vysokoškolského vzdělání po řízení traktoru. Po osmihodinové pracovní době ji čekaly povinnosti *hausfrau*, přičemž – na rozdíl od domácností na západ od hranic – se podmínky realizace tohoto „poslání“ od 19. století dlouho příliš nelišily. Český feminismus, založený na demokratických a republikánských tradicích, nepřežil únor 1948.

Ve svobodném světě reagovala na příklon ke konzervativním hodnotám v šedesátých letech 20. století *druhá vlna feminizmu*, někdy označovaná jako neofeminismus. Ideově ho podmínila kniha Betty Friedan *Feminine Mystique* vydaná v roce 1963 (česky 2002), která se stala bestsellerem a rozvířila diskusi o postavení žen. Friedan se v ní zamyslela na důvodem nespokojenosti žen, většinou vysokoškolsky vzdělaných, v industriálních společnostech. Materiální zabezpečení dané postavením manžela, nesoucí sebou „výhodu“ věnovat se jen domácnosti a dětem, ženám znemožnilo rozvíjet svou osobnost, prosadit vlastní identitu.

⁷ Ludmila ŠIMÁČKOVÁ: *Vynikající ženy mimo rodinný kruh*. Praha 1872.

⁸ Knihovna Náprstkova muzea v Praze, Deníky Josefky Náprstkové, sg. Ar VN XII, 67, 76, 88; trezor č. 3, zápis z 2. 12. 1862.

Tento „nepojmenovaný problém“ označila Betty Friedan za *feminine mystique*, ženský mýtus, fiktivní obraz, který si společnost o ženách utvořila. V roce 1960 byla větší část americké společnosti přesvědčena o tom, že nespokojenost žen je způsobena jejich „nadbytečným“ vzděláním. Krize ženské identity, ženské role, byla údajně způsobena vzděláním, které prý dalo americkým dívkám pocit, že jsou rovnocenné chlapcům; proto se odmítaly ztotožnit svou „přirozenou“ rolí matky a manželky. Myšlenky B. Friedan ovlivnily řadu vzdělaných žen jak v USA, tak například v Německu. Odmítnutí *ženského mýtu* v mnohém vycházelo z marxistických konceptů a bylo velmi levicové; občas se projevovalo humornými happeningy (viz českým polistopadovým tiskem tak oblíbené pálení podprsenek). K interpretaci vztahů mezi pohlavími sloužila teorie třídního boje; teorie vykořisťování byla aplikována i na domácnost, do analýzy rodinných konfliktů byla vnášena perspektiva makrosociálního konfliktu.

Třetí doba feminismu začíná reakcí na tento divoký feminismus: sedmdesátá léta jsou *zlatou dobou feminismu*, založeného na racionálním přístupu k možnostem zlepšení postavení žen ve společnosti. Tento ideově velmi nejednotný směr respektuje biologické rozdíly mezi mužem a ženou, ale odmítá jejich sociální hypertrofii v hodnotových systémech, jejich hypertrofii pomocí výchovy (výchova od raného věku vytváří v ženách vlastnosti a postoje jako je pasivita, měkkost, emocionalita atd., které usnadňují mužskou nadvládu). Současně však bylo ve Spojených státech nastoleno téma sexuálního útlaku ženy, ponižující formy partnerské komunikace, která je výsledkem mužské dominance. V sedmdesátých – osmdesátých letech vyšly na toto téma tři knihy: S. Brownmiller: *Against our Will. Men, Women and Rape*, 1975 (s krédem „Znásilnění je vědomým prostředkem zastrašování sloužící všem mužům k udržování žen ve stavu bázně“), C. MacKinnon: *Sexual Harassment of Working Women*, 1979, týkající se sexuálního obtěžování, a A. Dworkin: *Pornography. Men Possessing Women*, 1981, zaměřené na pornografii. Podle autorek patří znásilnění, sexuální obtěžování, pornografie a tělesné ubližování, ale také striptýz a prostituce, do jedné kategorie, do násilí páchaného na ženách. Proto je muže třeba změnou zákonů donutit, aby změnil svou sexualitu. Třebaže proti tomu názoru protestovaly liberální feministky (Gayle S. Rubin), hnutí pokračovalo a roku 1986 uznal Nejvyšší soud USA sexuální obtěžování za formu sexuální diskriminace. Dvě americká města, Minneapolis a Indianapolis, odhlasovala zákon zakazující pornografii.

Současně se v uvedené době prosadily ve feminismu trendy zdůrazňující a akceptující odlišnost žen od mužů, specifické vlastnosti a možnosti žen. Tento *postfeminismus*,

charakterizován třemi **W** (Women Want to be Women), byl do značné míry ovlivněn *gender studies*: kategorie gender začaly být vnímány více vztahově.

Uvedené přesvědčení vyšlo z názoru, že biologické a sociální se vyvíjí ve vzájemné symbióze. Už od šedesátých let provázely feminismus fundované práce, příspěvky ke kritice vědeckých paradigmat založených na dichotomii mezi mužem a ženou, mezi přírodou a kulturou, mezi bytím a myšlením, mezi mýtem a vědou. Pozornost se soustředila na komplementaritu mužských a ženských rolí, na charakteristiky, stereotypy, atributy přisuzované tomu či onomu pohlaví, tedy na *gender studies*, interdisciplinární obor, který zkoumá různé úrovně vztahů mezi ženami a muži.

Průkopnicí generového bádání se v roce 1935 stala antropoložka Margaret Mead svým dílem *Sex and Temperament in Three Primitive Societies*. Na základě terénních výzkumů na ostrově Samoa prohlásila, že osobnost je formována kulturou, nikoli genetikou, že pohlaví je biologická charakteristika, zatímco gender společenská konstrukce, reagující na očekávání spjaté s chováním muže či ženy. Nicméně za zakladatelku *gender studies* je považována Ann Oakley, jejíž kniha *Pohlaví, gender a společnost* vyšla roku 2000 česky. Od svého prvního vydání v roce 1972 se stala ve svém oboru klasikou. Autorka se snažila podat velmi otevřený a informovaný pohled na problematiku vztahu genderu a biologického pohlaví. Kniha se opírá o poznatky z oblasti biologie, psychologie, sociologie a kulturní antropologie, dnes už se ale jedná mnohdy o výzkumy a teorie, které byly překonány či zcela vyvráceny. Oakley klade důraz zejména na sociální faktory utvářející rozdíly mezi ženami a muži a zpochybňuje význam biologických faktorů. Nicméně její teze „Pohlaví je biologický termín, gender je pojem psychologicko-kulturní“⁹ má trvalou platnost. *Gender* je termín používaný pro skupiny vlastností a chování formované kulturou a spojené s obrazem muže a ženy, tyto vlastnosti jsou formovány kulturou a společností. Pohlaví je dáno biologicky, je neměnnou kategorií, zatímco *gender* představuje to, co je biologickému rodu přisuzováno sociálně, na jedné straně ženské, na druhé straně mužské vlastnosti.... Pohlaví se nemění, je univerzální kategorií, gender je proměnné místně, časově, sociálně. Gender má ve většině společností úlohu organizačního principu: sociální realita je strukturována podle dělení osob, činností, prostorů atd. na mužské a ženské. Genderové dělení „usnadňuje“ organizaci společnosti, omezuje způsob a hranice individuálního uplatnění jednotlivých lidí. Je hierarchické, některé skupiny jsou systematicky zvýhodňovány, některé naopak (přidejme i etnický či věkový aspekt, aspekt sexuální orientace atd.).

⁹ Ann OAKLEY: *Pohlaví, gender a společnost*, Praha 2000, s. 121.

Gender se ukázal být velmi praktickou kategorií, mající své opodstatnění v sociologii, psychologii, personalistice, právu a mnoha dalších oblastech života. A také v historii. Od otištění dnes již klasického článku Joan W. Scott *Gender: A useful Category of Historical Analysis*, jenž vyšel roku 1986 v *American Historical review* a pak znovu o dva roky později v *Gender and the Politics of History*, se kategorie *gender* užívá v historickém bádání především v anglosaských zemích. Připomeňme, že podle Joan W. Scott je *gender* „konstitutivní prvek sociálních vztahů založený na obecně vnímaných rozdílech mezi pohlavími, současně je určující ve vztahu k moci“.¹⁰ Kategorie *gender* je sociálním a kulturním vymezením pohlaví, systémem rolí přisouzených tomu či onomu pohlaví, je tzv. „sociálním pohlavím.“¹¹ Toto „sociální pohlaví“ je konstruováno diskursem a zejména normami chování, které tento diskurs produkuje.¹² Normy utvářející ženské a mužské chování se v průběhu dějin mění. Jiný byl model feminity ve středověku, jiný v novověku, jiný opět v 19. století. Jeho proměny a sankce za jeho porušení je možné sledovat v lékařské, právníkové, filozofické¹³ či pedagogické literatuře.¹⁴ Je zřejmé, že *gender* je praktickým konstitutivním prvkem i v historii, odtud stále více užívané označení *gender history*.¹⁵

V současnosti existuje celá plejáda feministických směrů, vedle anglosaského též francouzský, ovlivněný na jedné straně postmoderní filozofií (Luce Irigaray, postulující ženu jako entitu radikálně od mužů odlišnou a mužům nepřizpůsobitelnou; na rozdíl od muže, který je „tradiční masožravec“, někdy i „lidožrout“, a podrobuje si přírodu, aby se najedl, jsou ženy vedeny „mateřskou ctností“; proto je feminismus zajedno s ekologií a vegetariánskou filozofií; odtud pramení podle L. Irigaray určitý manicheismus, mesiášské poslání žen), na druhé straně tradicemi francouzského osvícenství (Elisabeth Badinter, odmítající i viktivismus amerického feminismu, tedy přesvědčení, že ženy jsou vždy oběťmi mužů a potřebují zvláštní ochranu a že se od mužů liší svou podstatou; Badinter tvrdí, že ve stejné době, kdy feministky rozvířily téma viktimizace žen, prosadil paradoxně feminismus svůj

¹⁰ Joan W. SCOTT: *Gender: A useful Category of Historical Analysis*, *American Historical review*, 1986, s. 1065 – 1066, cit. dle *Encyclopedia of European Social History from 1350 to 2000*, New York 2001, 1, s. 17, 66. Srov. též práci Ann OAKLEY: *Pohlaví, gender a společnost*, Praha 2000.

¹¹ Feministické teorie, ženská studia, *gender studies*. http://dec59.ruk.cuni.cz/~xvitap/pdf_skripta/TEORIE13.pdf

¹² Atributem maskulinity byly např. po celá staletí kalhoty, část oděvu, jež byla pro ženy tabu. Proto býval boj o nadvládu v manželství často prezentován jako „boj o kalhoty“ (obr. 2).

¹³ Srov. např. Daniela TINKOVÁ: *V zájmu „přirozenosti věcí“: Genderové identity, „bio-moc“ a osvícenská věda*, Práce z dějin vědy 6, 2003, s. 571–613.

¹⁴ Srov. např. vyobrazení v literatuře určené pro děti či dospívající mládež: zatímco *Blahovid* z r. 1824 Ch. G. Salzmana přiznává divoké hry pouze chlapcům (obr. 3), akcentuje spisek M. D. Rettigové, určený dívkám a vydaný roku 1825, jemnost, něhu, ukázněnost (obr. 4).

¹⁵ Poprvé v Čechách zřejmě užil Zdeněk HOJDA: *Hledá se historie lepší poloviny lidstva*. Dějiny a současnost 6/94, s. 3 an.

způsob myšlení ve většině společnosti a své ochránářské zákony zdatně obhájil i na politickém fóru).

Vcelku lze říct, že na Západě feminismus vyšel z ideologické bitvy vítězně, vládne značným morálním vlivem a mocí, která mu umožňuje svalovat veškerou vinu na muže. Muži si ale dokázali uhájít ekonomickou a finanční moc. Jak říká Elizabeth Badinter, muži a ženy netvoří ve společnosti oddělené bloky: ve volbách nehlasujeme podle pohlaví, ale podle svých zájmů a politického přesvědčení. Mezi mužem a ženou stejného společenského a kulturního postavení je mnohem méně rozdílů než mezi dvěma muži nebo ženami z různého prostředí. Rozdíly mezi pohlavími jsou ve srovnání se sociálními rozdíly maličkostí: „Priority nezaměstnané matky se dvěma dětmi nejsou stejné jako priority matky, která absolvovala diplomatickou školu nebo řídí velký podnik.“¹⁶

Navzdory některých ideologických excesů lze prohlásit feminismus za sociálně nezbytný. Vždyť co je nesmyslného na níže uvedených požadavcích? Není dokonce jejich realizace prospěšná pro obě pohlaví?

- stejný přístup k vzdělání
- společné formy péče o děti
- právní a finanční nezávislost žen
- stejné mzdy za stejnou práci
- volně přístupná kontracepce a možnosti interrupce
- ukončení diskriminace lesbiček a gayů
- ochrana všech žen před jakoukoli formou násilí
- přeformování všech zákonů, restrukturalizace všech institucí, které umožňují mužskou dominanci.

V současné společnosti se reálné chování mužů a žen proměňuje, je stále více alternativní a z genderového hlediska pestřejší. Ale na symbolické a institucionální úrovni stále převládají tradiční genderové obsahy, v chápání vztahu mezi oběma pohlavími

¹⁶ Elisabeth BADINTER: *Tudy cesta nevede. Slabé ženy, nebezpeční muži a jiné omyly radikálního feminismu*, Praha 2004, s. 133.

přetrvávají četné mýty:¹⁷ žité a symbolické roviny (sem patří např. i školní výuka) se stále více vzdalují.

Seznam vyobrazení:

[obr. 1.](#) Rytina Abrahama Bosse: ženy hodují po dobu nepřítomnosti manželů, polovina 17. století;

[obr. 2.](#) Atributem mužství byly od barbarských dob kalhoty; boj o kalhoty se stal oblíbeným námětem mravoučné satiry už na začátku 19. století;

[obr. 3.](#) Ilustrace ze Salzmannova *Blahovida*: hry a uličnictví chlapců, 1824.

[obr. 4.](#) Vyobrazení z *Věnečku, dárku pro dcerky vlastenecké* od Magdaleny Dobromily Rettigové, 1825.

¹⁷ Srov. Eva HAUSEROVÁ: *Na koštěti se dá i lítat aneb Nemožné ženy dokážou i nemožné*, Praha 1995.